

УДК [94:323.1:316.347](=16)"18/19"О.Бочковський
DOI: 10.30970/sls.2019.68.3084

СЛОВ'ЯНСЬКА ІДЕЯ У ТРАКТУВАННІ ОЛЬГЕРДА БОЧКОВСЬКОГО

Зоя БАРАН

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
e-mail: zoja_baran@ukr.net*

У статті аналізуються особливості сприйняття та розуміння концепції слов'янської єдності українського інтелектуала Ольгерда Бочковського. Окреслено його погляд на різні прояви ідеї слов'янської єдності, як австрославизм, ілліризм/югославизм, російський імперський панславизм, неославизм та євразійство. Окрему увагу приділено поглядам вченого на українське питання.

Ключові слова: австрославизм, О. Бочковський, євразійство, ілліризм, неославизм, панславизм, слов'янофільство, югославизм.

Ідея слов'янської єдності займала вагоме місце в суспільно-політичному житті слов'янських народів упродовж XIX–першої третини XX ст. В умовах їх політичного поневолення вона стала складовою таких концепцій, як австрославизм (необхідність перебудови Австрійської монархії у федерацію рівноправних автономних народів на чолі з династією Габсбургів), ілліризм (концепція національно-культурної спорідненості південних слов'ян, об'єднання для спільної боротьби за здобуття національних прав; згодом трансформувалася в югославизм – входження південних слов'ян до складу федеративної Австрійської імперії трактувалося як перший етап у створенні незалежної південнослов'янської держави); російський імперський панславизм (створення єдиної слов'янсько-російської держави як противаги і протидії “загниваючому Заходу”), а на початку XX ст. – неославизм, ідейними та організаційними центрами якого стали Російська імперія та чеські землі (Чорній, 2002а, 2002б), які, опинившись на першій лінії боротьби проти натиску пангерманізму, вбачали в Росії головну мілітарну потугу. У міжвоєнний період ідеї слов'янської єдності обговорювалися майже у всіх слов'янських державах і висвітлювалися на сторінках спеціальних періодичних видань (Баран, 2011).

Особливо цікавими є погляди на слов'янську ідею одного з дослідників націєтворення¹ – українського науковця², громадсько-політичного діяча, автора понад 500 наукових

¹ Досліджуючи так звані неісторичні нації (за характеристикою вченого, “по ідеології державно-пануючих народів ці поневолені неісторичні народи-плебейці були низшим родом національного матеріалу, “історичною масою”, яка мала статися погноєм для культурно-національного розвитку сих народів-патрициїв” (Бочковський, 2018б, с.378). Задовго до чеського історика Мірослава Гроха О. Бочковський у 1916 р. виокремив три періоди їх національного відродження: 1) національне пробудження “суто культурного характеру”, проявом чого стало повернення до рідної мови та її розвиток; 2) економічна емансипація, а саме усвідомлення необхідності визволення з-під економічного гніту, проголошення гасла “Свій до свого по своє”; 3) політизація руху до автономії або навіть самостійності (Бочковський, 2018б, с.407–408).

² Батько О. Бочковського мав польські корені, мати походила з литовського роду (наймолодший брат став католицьким священиком), сам інтелектуал ідентифікував себе як українець (Каневська, 2018, с.11–13).

праць, більшість з яких написана українською та чеською мовами (знав близько 20 мов європейських народів) – Ольгерда Іполита Бочковського (1885–1939). Він народився у Херсонській губернії, навчання розпочав у Санкт-Петербурзі, а в 1905 р. переїхав до Кракова з мрією жити в Парижі – місці “революційної Мекки для всіх тих, хто мусів тікати від безпросвітньої столипінської реакції” (Каневська, 2018, с.16). В силу обставин, оселився у Празі, де продовжив навчання на філософському факультеті університету. На початку ХХ ст. його громадсько-політична активність відзначалась антиімперським, а саме антиросійським, спрямуванням. Учений згадував: “Європа від молодих років була моєю духовною батьківщиною. Я ніколи не поділяв ні слов'янського, ні революційного месіанізму Росії. З московської в'язниці царату я тікав в Європу, немов додому” (Каневська, 2018, с.16). Дослідники його творчості стверджують, що усвідомлення України як Батьківщини сформувалось у нього під впливом історіософської концепції М. Грушевського (Каневська, 2018, с.34). У 20–30-х роках у паспортах О. Бочковського у графі національність було записано “українська” (Каневська, 2018, с.35)³.

З огляду на ідейні переконання та політичну діяльність науковця, твори його в радянську добу замовчувалися. Спадщина О. Бочковського стала предметом активного зацікавлення в Україні лише з другої половини 1990-х років. Дослідниця Катерина Шудря першою підготувала бібліографію праць О. Бочковського, видала його “Вступ до націології” та написала до неї передмову “Ольгерт Бочковський як націолог” (1998). Деякі аспекти творчого доробку вченого аналізували Володимир Потульніцький (1993) та Георгій Касьянов (1999). Комплексний аналіз життєвого шляху вченого, основних напрямів його науково-публіцистичної, громадсько-політичної та видавничої діяльності представила у своєму дисертаційному дослідженні Ірина Каневська (2009). Життя відомої в історії Центрально-Східної Європи постаті, одного із активних учасників українського політичного руху та його науково-публіцистична спадщина, що є загальноєвропейським надбанням, сприяли виданню в 2018 р. творів О. Бочковського у двох томах, серед яких “Поневолені народи царської імперії, їх національне відродження та автономічні прямування” (1916), “Фінляндія і національне питання” (1916), “Національна справа” (1917), “Вступ до націології” (1937), “Боротьба народів за національне визволення. Націологічні нариси” (1930–1931), “Т. Масарик, національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації)” (1930) та ін. (2018a–f). Саме в цих працях учений, аналізуючи національні рухи та національне питання загалом, представив своє бачення ідеї слов'янської єдності, що й стало предметом даного дослідження.

О. Бочковський керувався твердженням про племінне споріднення (расу) як націотворчий чинник. Учений вважав, що на певному етапі історичного розвитку “расовий момент”, тобто прагнення малих слов'янських народів до згуртування саме на ґрунті приналежності до слов'янства, де-не-де відіграв позитивну роль, зокрема в процесі національного відро-

³ Наукова та громадсько-політична діяльність О. Бочковського свідчить про активне служіння українській справі: у 1918–1923 рр. – секретар Західно-Українського дипломатичного представництва у Празі, очільник кафедри соціології та націології економічно-кооперативного факультету Української господарської академії в чеському місті Подебради, у 1933 р. – керівник у Празі Українського “Голодового комітету”, ініціатор видання двотижневого інформаційного бюлетеня чеською мовою “Hlad na Ukrajině”. Міжнародного резонансу набув його відкритий лист до прем'єр-міністра Франції Едуарда Ерїо (Бочковський, 2018e, с.105–108), котрий після офіційного візиту в радянську Україну в серпні–вересні 1933 р. (у розпал Голодомору 1932–1933 рр.) заявив, що не бачив голоду в Україні.

дження, коли він не був “їх глитаєм, але заборолом” (Бочковський, 2018с, с.497–498)⁴. Народи, що мали спільне походження, вбачали в об’єднанні згуртування зусиль для боротьби за власне існування, й інколи раса ототожнювалася з найсильнішим і найчисленнішим народом даної спільноти. Так, серед балканських і австрійських слов’ян слов’янофільство часто ототожнювалося з русофільством (Бочковський, 2018с, с.498). Учений стверджував, що таке “расове підбадьорювання” мало допомогти “національно ходити на власних ногах”, але “хто вважає костур за ноги, той до смерті не навчиться сам ходити”. Отже, наголошував О. Бочковський, “в тих випадках, де народи занадто надуживають расового “костура”, вони не йдуть наперед, але або занепадають, або животіють” (2018с, с.498). Класичним зразком він вважав москвофільство на українському ґрунті – як приклад ототожнення раси з найближчим співплемінником (Бочковський, 2018с, с.499). Разом з тим, учений наголошував на існуванні певної традиції при висвітленні українського питання: прихильники слов’янофільської ідеології, за винятком чеських будителів, виразно засуджували “українські національні прямуювання, додаючи в них явне ослаблення слов’янської солідарності” (Бочковський, 2018d, с.265). О. Бочковський пояснював, що дане уявлення є безпідставним, бо український народ збагатив слов’янську ідеологію власними, подекуди кращими від багатьох аналогічних планів інших слов’янських народів ідеями, як проєкт Кирило-Мефодіївського братства⁵, який “послідовно пропагував засаду національної рівноправності всіх слов’ян” (2018d, с.267).

О. Бочковський вважав, що категорії раси або племінного споріднення як націєтворчого чинника були найважливішими для двох ідеологічних течій: пангерманізму та панславізму. Останню він ділив на два протилежні за своєю суттю напрями: панрусизм та австрославізм.

Панрусизм, на переконання вченого, був не чим іншим, як офіційним царським слов’янофільством, яке використовувало русофільство слов’янських народів поза межами Російської імперії, тобто в Австро-Угорщині та на Балканах, для своїх імперіалістичних цілей (ці народи “побоювалися за свою майбутність у початках свого національного пробудження та у московській великодержаві додавали свого природного оборонця” (Бочковський, 2018f, с.911)). Ось чому, пояснював науковець, у поневолених Австро-Угорщиною слов’ян цей панславізм проявився у формі “стихійного русофільства, переважно романтичного” (Бочковський, 2018d, с.266).

Австрославізм, особливо ідеологія слов’янських взаємин Яна Коллара, є, на думку О. Бочковського, “типичним проявом слов’янофільства поневолених слов’янських народів, що національно прокинулися, стали на шлях свого відродження й в племінній спільноті додавали чинника, який допоможе їм подужати їхню початкову національну кволість” (2018d, с.912).

О. Бочковський критикував ідеологію слов’янофільства за відсутність у програмних гаслах конкретних заходів для вирішення найважливішої в Росії проблеми –

⁴ Учений наголошував, що прагнення створити таке об’єднання часто призводило до асиміляції менших народів “старшим братом” спільного племінного походження, наприклад, царсько-російський панславізм спричинив зросійщення поневолених народів Російської імперії.

⁵ Тасмне Слов’янське товариство св. Кирила та Мефодія (Микола Костомаров, Микола Гулак, Пантелеймон Куліш, Василь Білозерський) діяло у Києві у 1845–1847 рр. Програма проголосила ідею незалежності всіх слов’янських народів, їх рівноправність у створеній федерації: “І встане Україна з своєї могили, і знову озветься до всіх братів своїх слов’ян, і почують крик її, і встане Слов’янщина, і не позостанеться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні крепака, ні холопа – ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Україні, ні в Чехії, ні у хоруган, ні у сербів, ні у болгар... Україна буде неподлеглою Річчю Посполитою в союзі слов’янським” (1990, с.169).

національної (2018а, с.153). Учений вважав, що царський уряд зловживав слов'янською ідеєю для маскування “панросійських великодержавних змагань” (Бочковський, 2018f, с.912). Російський політичний панславизм, на думку О. Бочковського (2018а, с.154) – це панрусизм Михайла Погодіна та Михайла Каткова⁶. Учений уважно простежив розвиток російської громадсько-політичної думки XIX ст. стосовно вирішення національного питання та наголосив на переважанні в ній державно-централістських тенденцій над автономними та федералістськими (Бочковський, 2018а, с.154–179). Висновок О. Бочковського: Росія від часів Петра I (1682–1725) вишукує “нові, ‘культурніші’ способи уніфікації царської імперії” (2018а, с.148). Тому й у зовнішній політиці царизм використовував панросійський різновид панславизму, суть котрого, на думку вченого, розкрив М. Катков: “Росія потребує єдності держави й сильного російського народу. Сотворім такий наряд на основі спільної для всіх мешканців мови, спільної віри й спільної слов'янської громади. Все, що буде стояти на перешкоді, ми знищимо” (Бочковський, 2018а, с.151). Царизм, на переконання О. Бочковського, прикривався панславизмом у боротьбі за Балкани, визволивши болгар і сербів з турецького ярма (йдеться про російсько-турецьку війну 1877–1878 рр. – З. Б.), “щоб згодом здобути Дарданели та Константинополь, а відтак, “визволених” братів слов'ян зробити своїми васалами”; а також використовував його проти Австро-Угорщини – з огляду на перспективу приєднання Галичини (2018а, с.151).

На підтвердження своїх думок О. Бочковський наводить красномовну цитату російського дипломата на Балканах Ніколая Ігнат'єва (1832–1908), прихильника панславизму, котрий у своїх мемуарах відверто декларував:

“...Я все гадав, що історичне завдання Росії спочиває в тому, щоби вона згуртувала та резервувала для себе слов'ян, нікому не лишаючи ані кроку слов'янської землі. Якщо коли-небудь вдасться Австро-Угорщині здобути під свій політичний, економічний та мілітарний вплив сербів та болгар, зміцнити поляків [...] та зблизити їх з чехами – тоді Відень стане на чолі ворожої нам Слов'яно-католицької федерації, роль Росії буде скінчена, а на нашій західній границі повстане для нас небезпека. Польща буде відновлена та прийнята до австро-слов'янської федерації, а рівночасно вирине справа автономії Литви, прибалтійських провінцій, а може й України. Для оборони майбутнього Росії я уважав неминучим, щоби прапор слов'янський був виключним царським атрибутом...” (Бочковський, 2018а, с.151–152).

Зміни на міжнародній політичній арені на початку XX ст. сприяли активізації слов'янських національних рухів та відродженню слов'янської ідеї в новій інтерпретації – неославизму. Ідеологічними засадами руху були проголошені ідеї рівності, свободи і братерства всіх слов'янських народів. Створення всеслов'янської федерації розглядалося як запорука національного визволення, хоча цілісну ідеологію неославистського руху так і не вдалося сформуванати, позаяк кожен народ та його провідники мали власне розуміння ідеї слов'янської єдності, виходячи зі своїх національних потреб.

За спостереженнями О. Бочковського, після російської революції 1905–1907 рр. відбулася радикалізація російського націоналізму, сформувався так званий зоологічний націоналізм (2018а, с.182). Характеризуючи неославизм початку XX ст., учений підкреслював, що з ідеологічного боку – це аморфна, нелогічна течія, яка суперечить

⁶ На думку Т. Полещук, після виникнення російського етнічного націоналізму в середині XIX ст. українське питання стало ключовою проблемою російської ідентичності, а політизація українського руху лише посилювала антиукраїнську риторичну в публічному просторі Росії (2019).

проголошеним демократичним ідеям, а саме: керуючись принципом національного самовизначення та самостійності слов'янських народів, неославізм нехтує національні рухи, зокрема українського народу. Так само критично оцінював О. Бочковський появу в 20-х роках нової російської ідеології – євразійства⁷, наголошуючи на тому, що “Росія нова й майбутня до слов'янських справ буде ще більш байдужа, ніж Росія стара – колишня” (2018d, с.267).

Загалом, на думку О. Бочковського, в Росії визнавали та ставили на порядок денний лише дві національні справи: фінську та польську. Всі інші народи та їх прагнення до уваги не бралися, а територія імперії вважалася суцільною національною державою (Бочковський, 2018a, с.154). Для 99 % “російського загалу, – підкреслював учений, – українського питання взагалі не існує; український національний рух, на думку цього загалу, є фікція, а український сепаратизм – якщо не інтрига, то вигадка жменьки шовіністичної інтелігенції” (Бочковський, 2018d, с.269). При цьому, підкреслював інтелектуал, навіть на Польщу російські слов'янофіли дивились як “на денатуровану частину Слов'янщини”, “заражену “гнилими” західно-латинськими впливами” та швидше визнали її слов'янською, коли б вона перестала бути польською (Бочковський, 2018a, с.221). Тобто, в основі російського панславізму лежала стара та добре відома мрія: “Слов'янські річки мають злитися в російському морі”. Вже в 1916 р. О. Бочковський передбачав утворення незалежної Польщі після завершення світової війни (2018a, с.224). Загалом, на його переконання, в інтересах поневолених народів Росії поразка царизму до того, як він перетвориться у “Велику Росію” (Бочковський, 2018a, с.183).

Зрештою, йшлося не тільки про Росію. О. Бочковський наголошував, що серед “пануючих державних народів, усі національно-культурні, а далі й політично-самостійні прямування їх поневолених недержавних братів сприймаються [...] з очевидною ворожнечею” (2018с, с.471) з огляду на небезпеку наступного після культурного відродження етапу – політичного реалізму. Адже, на думку народів-патрицив, за характеристикою О. Бочковського, культурно-національне відродження народів-плебей – це або романтично-етнографічна примха їхньої інтелігенції, або політична інтрига сусідньої ворожої держави. Так, стверджував учений, для німецьких пангерманістів “відродження австрійських слов'ян було панслов'янською царською інтригою, й вони в ній скрізь добачували лише московські “рублі”, а для багатьох московських і польських націоналістів український національний рух – це або австрійська, або німецька інтрига” (Бочковський, 2018с, с.472).

О. Бочковський називав Першу світову війну, яка актуалізувала національне питання, “добою об'єднання і порозуміння між поневоленими народами” (2018f, с.636–637), сигналом для формування майбутніх міжнародних взаємин, а для великих держав, які поборювали визвольні змагання поневолених або нехтували ними, “це була остання пересторога” (2018f, с.637).

До ілліризму вчений звернувся після завершення світової війни, намагаючись проаналізувати труднощі процесу національної консолідації Югославії. Ілліризм він оцінив як соборницьку ідеологію, що сформувалася в добу національного пробудження сербохорватів і на основі мрії про об'єднання всіх південнослов'янських племен (Бочковський, 2018f, с.882–883). Учений вважав, що серби і хорвати мають одну спільну мову, а

⁷ В ідеології євразійства центральною була теза про унікальність середнього, між Сходом і Заходом, становища Росії. Теоретичні положення доктрини на практиці мали довести, що всі народи Росії – Євразії, в тому числі український, могли існувати лише в межах єдиного цілого при збереженні за російським народом головних позицій (Полещук, 2018; Михед, 1999).

“сербо-хорватський дуалізм” був головно зумовлений культурними відмінностями між ними: релігійними – православ'я та католицизм, а також використанням двох абеток. О. Бочковський наголошував, що націєтворчі процеси початку ХХ ст. призвели до трипартиції Югославії, бо, “крім сербів і хорватів як двох народів-близнюків, з яких один культурно був зорієнтований на схід і балканізувався, а другий своїми традиціями зріднився із заходом, постала ще третя югославська нація – словенці, що культурно також належали до західного типу” (2018f, с.883). Тому, взявши до уваги цю національну троїстість, держава прийняла назву “Королівство Сербів, Хорватів і Словенців”⁸. Учений висловив жаль з приводу того, що через деякий час ця держава знехтувала означеною обставиною, і це негативно вплинуло на її національну консолідацію. Він підтримав англійського історика-славіста, націолога Роберта Сітона-Вотсона (1879–1951), який засудив пансербський централізм в Югославії (Бочковський, 2018f, с.884).

На думку дослідника, більшого успіху змогли досягнути два близько споріднені народи, самостійні у мовному питанні – чехи і словаки, “що є заслугою політичного демократизму цієї республіки” (Бочковський, 2018f, с.886). Позитивним фактором на шляху до об'єднання стала також історична традиція, а саме відсутність чесько-словацького антагонізму. О. Бочковський стверджував, що в майбутньому “постане новий тип політичного симбіозу при подальшому збереженні національно-культурного й мовного чехо-словацького дуалізму” (2018f, с.888)⁹.

О. Бочковський визнавав за кожною нацією право на незалежність і наполягав на тому, що сучасна нація не може існувати без політичної самостійності у формі власної держави. Отже, й Україна має бути незалежною державою (Бочковський, 2018f, с.879). Українці, наголошував учений, є прикладом “політично найбільш пошматованих народів з найбільшим числом меншостей в інших державах” (12 млн. у чотирьох державах). Він наводив міркування Р. Сітона-Вотсона, за його ж характеристикою, другого після шведа Рудольфа Челлена чужинця-фахівця в національних справах, який наголосив на всесвітньо-політичному значенні української проблеми, “уважаючи її одним з п'яти головних мотивів (англо-німецький антагонізм, ельзас-льотарингська справа, Царгород і Дарданелли, югослов'янське питання), які спричинили вибух світової війни” (Бочковський, 2018f, с.648; Сирота, 2002, с.432). Правда, за висновком О. Бочковського, саме побоювання німецького “Натиску на Схід” (“Drang nach Osten”) через Україну привело Р. Сітона-Вотсона, як і Т. Масарика, до ідеї російської федерації замість реалізації також на сході Європи засади самовизначення народів, яку вони пропагували для Австро-Угорщини, Німеччини та Балканів. Це, на думку вченого, “цікавий приклад національного компромісу й капітуляції націологічної теорії” перед практично-політичною непереборною силою (Бочковський, 2018f, с.649; 2018d, с.283). Доволі високо оцінив О. Бочковський декларування Українською Народною Республікою у IV Універсалі від 9 (22) січня 1918 р. національно-персональної автономії національним меншостям (2018f, с.696).

Отже, досліджуючи визвольні рухи поневолених народів та проблеми націєтворення, О. Бочковський виклав свої міркування й щодо ідеї слов'янської єдності. Простеживши

⁸ У 1918 р. постала нова держава “Королівство Сербів, Хорватів і Словенців” (КСХС), а вже 1929 р. її перейменовано у королівство Югославія, що мало символізувати державну та національну єдність народів, які його населяли, хоча від моменту утворення існували проблеми у міжнаціональних відносинах, а ідея триім'яного народу не враховувала інтереси македонців, албанців і мусульман (Баран, 1997, с.5, 20).

⁹ Щоправда, і це державне утворення не витримало випробування часом: з 1993 р. існують дві незалежні держави – Чехія та Словаччина.

еволюцію слов'янської ідеї, учений дійшов висновку, що прагнення до об'єднання споріднених на ґрунті слов'янства народів загалом відіграло позитивну роль у процесі національного відродження, особливо у боротьбі за власне існування. Він вказав на зміну ситуації після завершення Першої світової війни, коли відпала гостра потреба в захисті слов'ян. Інтелектуал вважав, що в повоєнний час виокремлення одного слов'янського народу як провідника для всієї Слов'янщини завжди загрожувало б самостійності слабших. О. Бочковський наголосив на переродженні слов'янофільства, коли виникли панросійський політичний панславизм (так званий зоологічний націоналізм), що став основою російського експансіонізму; а також пансербський централізм в утвореній після світової війни КСХС, що призвів до диктатури. Натомість, наголошуючи на відсутності чесько-словацького антагонізму, учений схвалив існування іншого слов'янського об'єднання – Чехо-Словаччини. І все ж, попри деякі позитиви такого роду об'єднань, О. Бочковський наголошував, що жодна нація не зможе існувати без власної держави. Тому, на переконання ученого, в умовах, коли нація стала політично організуючим чинником, будь-які расові об'єднання, зокрема й слов'янське, не мають шансів на реалізацію. Актуальнішими, натомість, могли би стати, на думку О. Бочковського, політичні об'єднання у межах континентів, як Пан-Європа, Пан-Азія, Пан-Африка, Пан-Америка.

Безперечно, ідеї, висловлені інтелектуалом, і сьогодні не втратили своєї актуальності: для успішної реалізації об'єднавчої політики необхідна така ідея, котра має відповідати і національним амбіціям, і прагматичним потребам суб'єктів утворення.

Список посилань

Баран, З. та Кріль, М., 1997. *Історія Югославії. 1918–1990 рр.* Текст лекцій. Львів: Львівський державний університет.

Баран, З., 2011. “Реальні основи єдності слов'ян”: з історії інтелектуальних дискусій міжвоєнного двадцятиліття. В: J., Pisuliński, E., Rączy i K., Żarny, red. *Polska, Słowacja, Europa Środkowa w XIX–XXI wieku. Księga jubileuszowa dedykowana professor Ewie Orlof.* Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s.31–44.

Бочковський, О., 2018а. Поневолені народи Царської імперії, їх національне відродження та автономні прямування (до національної справи в Росії). В: О., Гнатюк, ред. *Ольгерд Іполит Бочковський. Вибрані праці та документи.* Том 1. Київ: Україна Модерна, Дух і Літера, с.123–376.

Бочковський, О., 2018б. Фінляндія і національне питання. В: О., Гнатюк, ред. *Ольгерд Іполит Бочковський. Вибрані праці та документи.* Том 1. Київ: Україна Модерна, Дух і Літера, с.377–468.

Бочковський, О., 2018с. Національна справа (статті про національне питання в зв'язку з сучасною війною). В: О., Гнатюк, ред. *Ольгерд Іполит Бочковський. Вибрані праці та документи.* Том 1. Київ: Україна Модерна, Дух і Літера, с.469–654.

Бочковський, О., 2018д. Т. Г. Масарик, національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації). В: О. Гнатюк, ред. *Ольгерд Іполит Бочковський. Вибрані праці та документи.* Том 2. Київ: Україна Модерна, Дух і Літера, с.9–284.

Бочковський, О., 2018е. До п. Едуарда Ерріо. Отвертий лист проф. О. І. Бочковського. В: О., Гнатюк, ред. *Ольгерд Іполит Бочковський. Вибрані праці та документи.* Том 1. Київ: Україна Модерна, Дух і Літера, с.105–108.

Бочковський, О., 2018f. Вступ до націології. В: О., Гнатюк, ред. *Ольгерд Іполит Бочковський, вибрані праці та документи*. Том 2. Київ: Україна Модерна, Дух і Літера, с.603–940.

Каневська, І., 2009. *Громадсько-політична та наукова діяльність Ольгерда Бочковського в еміграції (1905–1939 рр.)*. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Київ, Україна.

Каневська, І., 2018. Ольгерд Іполит Бочковський – нарис біографії. В: О., Гнатюк, ред. *Ольгерд Іполит Бочковський. Вибрані праці та документи*. Том 1. Київ: Україна Модерна, Дух і Літера, с.11–98.

Касьянов, Г., 1999. *Теорії нації та націоналізму*. Київ: Либідь.

Кирило-Методіївське товариство. У 3-х т. Т. 1. Джерела з історії суспільно-політичного руху на Україні XIX–початку XX ст., 1990. Київ: Наукова думка, с.152–169.

Михед, П., 1999. Українсько-російський культурний діалог у концепціях євразійців. *Сіверянський літопис*, 2, с.130–136.

Полещук, Т., 2018. Російське євразійство: традиція та сучасність. В: О., Wasiuta, red. *Refleksje o przeszłości, spojrzenie na współczesność*. Kraków: Drukarnia Styl Anna Dura, s.406–432.

Полещук, Т., 2019. Українська чи “спільноросійська” (“общерусская”) культура: з історії українсько-російських інтелектуальних дискусій останніх десятиліть XIX–початку XX ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, с.741–758.

Потульніцький, В., 1993. *Теорія української політології*. Київ: Либідь.

Сирота, Р., 2002. Роберт Вільям Сітон-Вотсон і українська революція (з історії британської політики у Східній Європі в 1917–1918 роках). *Вісник Львівського університету. Серія історична*, 37(1), с.423–451.

Чорній, В., 2002а. Концепція слов'янського національного відродження Михайла Грушевського. В: В., Чорній. *Слов'янознавчі студії: статті, виступи та ювілейні матеріали*. Львів: Видавництво Львівського університету, с.197–200.

Чорній, В., 2002б. Нове слов'янофільство та українське питання в оцінці Михайла Грушевського. В: В., Чорній. *Слов'янознавчі студії: статті, виступи та ювілейні матеріали*. Львів: Видавництво Львівського університету, с.201–212.

Шудря, К., 1998. Ольгерд Бочковський як націолог. В: О., Бочковський. *Вступ до націології*. Київ: Генеза, с.3–6.

References

Baran, Z. and Krill, M., 1997. *History of Yugoslavia. 1918–1990*. Text of the lectures. Lviv: Lvivskyj derzavnyj universytet. (In Ukrainian)

Baran, Z., 2011. “Real Fundamentals of the Unity of the Slavs”: From the History of Intellectual Discourses of the Interwar Period. In: J., Pisuliński, E., Rączy and K., Żarny, ed. *Polska, Slovakia, Central Europe in XIX–XXI c.* Prof. Eve Orlof is a jubilee book. Zheshiv: Wydawnictwo Uniwersytetu Zheshivskoho, pp.31–44. (In Ukrainian)

Bochkovskyi, O., 2018a. The enslaved peoples of the Imperial empire, their national revival and autonomous movement (to the national affair in Russia). In: O., Hnatiuk, ed. *Olgard Hippolyte Bochkovsky. Selected Works and Documents*, 1. Kyiv: Ukraina Moderna, Duxh i Litera, pp.123–376. (In Ukrainian)

- Bochkovskyi, O., 2018b. Finland and the national question. In: O., Hnatiuk, ed. *Olgerd Hippolyte Bochkovsky. Selected Works and Documents*, 1. Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, pp.377–468. (In Ukrainian)
- Bochkovskyi, O., 2018c. National case (articles on the national question in connection with the modern war). In: O., Hnatiuk ed. *Olgerd Hippolyte Bochkovsky. Selected Works and Documents*, 1. Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, pp.469–654. (In Ukrainian)
- Bochkovskyi, O., 2018d. T.G. Masaryk, national problem and Ukrainian question (attempt of characterization and interpretation). In: O., Hnatiuk, ed. *Olgerd Hippolyte Bochkovsky. Selected Works and Documents*, 2. Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, pp.9–284. (In Ukrainian)
- Bochkovskyi, O., 2018e. To Mr. Edward Erriot. Candid letter prof. O. I. Bochkovsky. In: O., Hnatiuk, ed. *Olgerd Hippolyte Bochkovsky. Selected Works and Documents*, 1. Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, pp.105–108. (In Ukrainian)
- Bochkovskyi, O., 2018f. Introduction to national studies. In: O., Hnatiuk, ed. *Olgerd Hippolyte Bochkovsky. Selected Works and Documents*, 2. Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, pp.603–940. (In Ukrainian)
- Brotherhood of Saints Cyril and Methodius*. In 3 vol., 1. Sources from the history of socio-political movement in Ukraine XIX–early XX century, 1990. Kyiv: Naukova dumka, pp.152–169. (In Ukrainian)
- Chornii, V., 2002a. Mykhailo Hrushevsky concept of the Slavic national revival. In: V., Chornii. *Slovianoznavchi studii: statti, vystupy ta yuvileini materialy*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, pp.197–200. (In Ukrainian)
- Chornii, V., 2002b. New Slavophilism and the Ukrainian Question in Mykhailo Hrushevsky's Assessment. In: V., Chornii. *Slovianoznavchi studii: statti, vystupy ta yuvileini materialy*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, pp.201–212. (In Ukrainian)
- Kanevska, I., 2009. *Public-political and scientific activity of Olgerd Bochkovsky in emigration (1905–1939)*. An abstract of thesis of dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of historical sciences. Kyiv: Ukrainian Institute of Archeology and Source Studies named after M. S. Hrushevsky. (In Ukrainian)
- Kanevska, I., 2018. Olgerd Hippolyte Bochkovsky – essay biography. In: O., Hnatiuk, ed. *Olgerd Hippolyte Bochkovsky. Selected Works and Documents*, 1. Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, pp.11–98. (In Ukrainian)
- Kasianov, G., 1999. *Theories of nation and nationalism*. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)
- Mikhe, P. 1999. Ukrainian-Russian cultural dialogue in the concepts of Eurasians. *Sivers'kyi Chronicle*, 2, pp.130–136. (In Ukrainian)
- Poleshchuk, T., 2018. Russian Eurasianism: Tradition and Modernity. In: O., Wasiuta, ed. *Reflections on the past, a look at the present*. Kraków: Drukarnia Styl Anna Dura, pp.406–432. (In Ukrainian)
- Poleshchuk, T., 2019. Ukrainian or “All-Russian” culture: from history of Ukrainian-Russian intellectual discussions of the last decades 19-th and early 20-th centuries. *Visnyk of Lviv University. Series Historical. Special issue*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, pp.741–758. (In Ukrainian)
- Potulnytskyi, V., 1993. *Theory of Ukrainian political science*. Kyiv: Lybid. (In Ukrainian)
- Shudrya, K., 1998. Olgert Bochkovsky as naciolog. In: O., Bochkovsky. *Entry to naciologii*. Kyiv: Genesis, pp.3–6. (In Ukrainian)
- Syrota, R., 2002a. Robert William Seton-Watson and the Ukrainian Revolution (on the history of Britain's policy in Eastern Europe, 1917–1918). *Visnyk of Lviv University. Series Historical*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 37(1), pp.423–451. (In Ukrainian)

SLAVIC IDEA IN OLGGERD BOCHKOVSKYI'S INTERPRETATION

Zoya BARAN

*Ivan Franko National University in Lviv
1, Universytetska str., Lviv, 79000
Chair of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
e-mail: zoja_baran@ukr.net*

Abstract

Background: Slavic idea, which was based on the idea of the ethnic, linguistic-cultural and historical affinity of the Slavs, was intensified at the beginning of the twentieth century in conditions of political enslavement of the majority of Slavic peoples. It became an integral part of such concepts as Austro-Slavism, Illirism-Yugoslavism, Russian imperial Pan-Slavism, and neo-Slavism. In the interwar period, the ideas of Slavic unity aroused interest in almost all Slavic states and became the subject of discussion on the pages of the special periodicals. The Ukrainian intellectual O. Bochkovskii outlined his point of view.

Purpose: The purpose of the article is to analyze the interpretation of O. Bochkovsky (in 1916, investigating so-called non-historical nations, distinguishing three phases in the process of their national revival: national awakening, economic emancipation, politicization of the movement), the idea of Slavic unity in all its manifestations at various stages of historical development.

Results: O. Bochkowski believed that in the process of national revival, the desire of small Slavic peoples to rally on the grounds of belonging to the Slavs played a positive role: in uniting, the peoples hoped to stand in the struggle for their own existence, seeking support from the most numerous and strongest people. Therefore, among the Balkan and Austrian Slavs, Slavophilism was often identified with Russophilism. O. Bochkovsky criticized the philosophy of Slavophilism for lack of concrete measures in the program to solve the most important - the national problem in Russia.

In Pan-Slavophilism, he identified two opposite directions: Pan-Russianism and Austro-Slavism. Pan-Russianism (Russian political Pan-Slavism) was used by the official Russian authorities outside the Russian Empire (in Austria-Hungary, the Balkans) to mask their imperialist goals. Austro-Slavism regarded as a typical manifestation of the Slavophilism of the enslaved Slavic peoples, who began on the path of rebirth.

O. Bochkovsky considered contradictory statements of the new course of Neo-Slavism: taking the principle of national self-determination and independence of the Slavic peoples, Neo-Slavism neglected the national movement of the Ukrainian people. Scientist called the First World War, which actualized the national question, a signal for the enslaved peoples, a process that initiated the formation of future interethnic relations. Evaluating the difficulties of the process of national consolidation of Yugoslavia after the end of the World War, the scientist assessed Illirism as a consonant ideology, believing that Serbo-Croatian dualism was primarily due to cultural differences. He positively appreciated the formation of the "Kingdom of Serbia, Croats and Slovenes" and expressed regret over the degeneration of Illirism-Yugo-Slavism in Pan-Serbian centralism.

The scholar explained the formation and effective functioning of the Czechoslovak state in the absence of the Czech-Slovak antagonism. O. Bochkovsky assessed negatively appearance in the 1920-th a new Russian ideology – Eurasianism.

O. Bochkovsky acknowledged for every nation the right to independence and the formation of their own state. He considered Pan-Slavism to be utopia, since after the First World War, there was an urgent need to protect the Slavs, and the isolation of a single Slavic people, which could have become a leader for the whole of the Slavic region, would constitute a threat to the independence of the weak Slavic peoples. More he considered the creation of political unions within continents, such as Pan-Europe, Pan-Asia, Pan-Africa, Pan-Amerika.

Key words: Austro-Slavism, O. Bochkovsky, illirism, Eurasianism, neoslavism, Pan-Slavism, slavophilia, Yugoslavism.